

ХОМИЧ Л. О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ ФУНДАМЕНТАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье определено сущность фундаментализации образования. Проанализировано содержание психолого-педагогической подготовки будущих учителей, направленное на целостное восприятие компонентов педагогического действия.

Ключевые слова: фундаментализация образования, целостность педагогического процесса, субъект-субъектное взаимодействие.

КНОМІСН Л. О.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF TEACHERS UNDER THE CONDITIONS OF EDUCATION FUNDAMENTALIZATION

The essence of education fundamentalization has been defined in the article. The contents of the psychological and pedagogical training of future teachers, aimed at the holistic perception of the components of pedagogical action, have been analyzed.

Key words: education fundamentalization, the integrity of the educational process, subject-to-subject interaction.

УДК 378.147.111

СОЛДАТЕНКО М. М.

м. Київ, Україна

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ

Самоосвіта і саморозвиток розглядаються як найбільш значимі чинники досягнення професійної майстерності в сучасних умовах. Особлива увага акцентується на необхідності самостійної пізнавальної діяльності в умовах неперервності освіти.

Ключові слова: самоосвіта, неперервна освіта, професійний розвиток.

Актуальність проблеми. Сьогодні кардинально змінюється традиційна освіта, орієнтована на процеси навчання, виховання та більшою мірою розвитку особистості. Щоб бути ефективною в сучасних умовах, в системі професійної підготовки необхідно змінити цілі, зміст, навчальні технології, які визначають розвиток суспільства. Нове, що ввійшло в останні десятиріччя в практику освіти, полягає в тому, що сума отриманих у вищій школі професійних знань не може залишатися незмінною протягом життя людини. Вона повинна постійно поновлюватися, замінюватися іншою, актуалізованою сумою, – положення є незаперечною основою сучасних концепцій неперервної освіти. Звідси поява твердження про необхідність навчити студента вчитись, яке довгий час обговорювалось в педагогічній літературі і дуже повільно впроваджується в життя.

Актуальність забезпечення неперервності освіти, яка постійно супроводжує людину, продиктована самим життям. Вирішення цієї проблеми є суттєвою умовою підвищення ефективності освіти та одним з найважливіших чинників формування культури особистості людини. Сама думка про систему організаційного на-

вчання умінням вчитися давно обговорюється у зв'язку з необхідністю активізації пізнавальної діяльності суб'єктів пізнання. «Вічна» проблема особливо загострилась протягом минулого століття, яке характеризується неймовірно швидким зростанням кількості інформації, значною диференціацією наук і паралельно з цим зростанням вимог до сучасного фахівця.

Виклад основного матеріалу. Завдання, зумовлені глобальними тенденціями розвитку суспільства, вимагають вирішувати питання визнання пріоритету особистості людини з тільки їй притаманними розумовими і фізичними здібностями, потребами, ідеалами, адже невідповідність традиційної освіти і реальної життєдіяльності людей стало відчуватися (але все ще недостатньо розумітися в суспільстві, як про це зазначає академік РАО Беспалько В.П.) [2], а сама система освіти все глибше занурюється в стан перманентної кризи.

Отже, інформаційно-репродуктивна освітня система та авторитарний стиль управління навчальним процесом не може забезпечити перехід до особистісно-орієнтованих стандартів освіти, орієнтації людини як найвищу цінність, здатність до співпраці, розвиток в учня самосві-

домості, само розуміння, самоорганізації, оцінку своїх власних сил та забезпечення саморозвитку. Забезпечити розвиток особистості стане можливим, на наш погляд, при наданні особливої значимості самоосвітній діяльності суб'єктам навчального процесу.

При цьому повинні враховуватись особистісні якості індивідуальності і розпочинати цей процес необхідно ще в дошкільних закладах освіти та школах різних типів. Результати розгляду проблеми особистісно-орієнтованого навчання засвідчують, що вирішення задачі удосконалення професійної підготовки спеціалістів у сучасних умовах можливе лише при застосуванні нової парадигми педагогічного процесу в закладах освіти, коли в основу навчально-виховного процесу ставиться особистість студента чи учня як суб'єкта навчання [3, 8]. Сам же педагогічний процес будується таким чином, щоб максимально забезпечити розвиток особистості, відповідати її особливостям, формувати як неповторну індивідуальність.

Не дивлячись на те, що тим чи іншим аспектам самостійної навчальної роботи учнів та студентів присвячено ряд публікацій, все ж можна стверджувати, що питанню організації самоосвітньої діяльності у вищих навчальних закладах приділяється недостатня увага. Ще менше уваги цьому питанню приділяється в загальноосвітніх школах, ПТУ та інших закладах середньої освіти. Ми вважаємо, що навчання студента (учня) вчитись, самостійно набувати знання, розвивати індивідуальні якості протягом всього активного життя – це завдання, яке необхідно вирішувати для забезпечення неперервності освіти, яке можливе за наявності мотивації, умов для навчання (навчально-методичне, технічне, матеріальне та фінансове забезпечення) та вміння вчитися.

Зазначимо, що формування цього вміння в шкільні та студентські роки повинно бути базовим для забезпечення подальшої самоосвітньої діяльності. Вміння самостійно вчитися ми розглядаємо як певний місток, який з'єднує окремі складові системи неперервної освіти, починаючи з ДНЗ і завершуючи навчанням дорослих. В умовах реалізації нової парадигми освіти пріоритетне місце займають процеси розвитку особистості, орієнтація та формування у спеціаліста таких професійних якостей, які допомогли б йому в майбутньому все життя бути професіоналом своєї справи [3, 7]. Це можливо лише за умови самоудосконалення, саморозвитку, коли людина постійно вчиться, самостійно здобуває нові знання відповідно до зростаючих вимог часу і нових умов діяльності. Саме тому акаде-

мік В.Г. Кремень зазначає, що сьогодні ми лише здійснюємо «вихід до бурхливого берегу океану знання, посилаючись на Ньютона, який говорив: «Все життя я займався наукою, пізнавав світ. Але тепер, в кінці життя, я видаюся собі маленьким хлопчиком, який грається на березі океану камінчиками, а нескінченний океан незнання відкривається переді мною» [6, с.26].

Вперше в історії людства наступив такий період, коли покоління речей та ідей змінюються швидше, ніж покоління людей. Це створює складні проблеми в життєдіяльності людини, які доводиться протягом свого життя неодноразово змінювати професійну орієнтацію. З цієї причини виникає цілий ряд психологічних проблем, пов'язаних з віком та можливостями людини. З цього витікає, що однією з важливих проблем людства в майбутньому є нові підходи в системі освіти, які могли б стати вагомими факторами розвитку людини. При цьому повинен здійснюватися перехід від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта протягом всього життя» (І.А. Зязюн).

Самоосвітній процес в широкому розумінні цього слова – це удосконалення своїх знань та вмінь в різних сферах діяльності, в вузькому ж розумінні – удосконалення спеціальних знань та вмінь в конкретній діяльності. Однією з головних умов забезпечення самоосвітньої діяльності є самоконтроль, а не зовнішній контроль. Зміст самоосвіти повинен відповідати професійному рівню фахівця, його інтересам і нахилам. За визначенням академіка Гончаренка С.У. самоосвіта – освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Вона є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань. Основним засобом самоосвіти є самостійне вивчення літератури. Джерелами самоосвіти служать також засоби масової інформації [Педагогічний словник, с.296]. Самоосвіта вимагає від суб'єкта пізнання бачення життєвого смислу в навчанні, свідомого визначення мети, здатності до самостійного мислення, самоорганізації і самоконтролю. Це звичайно малодоступне дітям, але уже в юнацькому віці може бути дуже результативним.

Зазначимо, що пізнання – це діяльність, спрямована на опанування світу предметів та явищ [9]. Здійснюючи контакти з предметами зовнішнього світу, людина збагачується практичним досвідом, тобто при цьому відбувається процес її самонавчання, саморозвитку. Набувши

певної суми знань і досвіду, людина починає впливати на навколишній світ, змінюючи його. Щоб уміти використовувати знання в практичній діяльності не досить вислуховування, сприйняття інформації та її фіксації [1]. Кожен повинен уміти розпізнавати, аналізувати навчальну інформацію, порівнювати її з відомою, застосовуючи її на практиці, пропускати через свої відчуття, свій життєвий досвід, формуючи таким чином образ професійної діяльності. Наскільки активним буде цей розумовий та практичний пізнавальний процес, настільки ефективним буде й результат такої діяльності.

Якщо глибше розглядати проблему самоосвіти, то стає зрозумілим, що за нею стоїть досить широка область дій – самоорганізація, саморозвиток, самовдосконалення людини. Після «класичних» компонентів схеми розвитку людини як середовище і спадковість таке джерело людського розвитку як саморозвиток виглядає для нас менше вивченим, ніж перші два. Але, зазначимо при цьому, що біографії ряду всесвітньвідомих людей, результати їх діяльності яскраво свідчать про ті великі сили в розвитку людини, які притаманні в їх роботі по самоорганізації, самоосвіті та саморозвитку (Жан Жак Руссо, да Вінчі Леонардо, Майкл Фарадей, ван Антон Левенгук, Костянтин Ціолковський, Томас Едісон та інші великі «самоуки»).

Сюди принагідно можна віднести чимало й інших «само», які не зовсім явно присутні в процесі творчого пізнання, професійного удосконалення та особистісного розвитку. Це: самоусвідомлення, самопізнання, самовизначення, самоактуалізація, самоаналіз, самооцінка, самоконтроль, самопроєктування, самоствердження, самомотивація, само наказ, самоуправління, тощо. І це далеко не повний перелік «самостей», які на наш погляд, слід враховувати в реальній навчально-пізнавальній діяльності, її плануванні, організації, корекції та ін. Тому й не дивно, що таку велику увагу цьому феномену було приділено французьким вченим Г. Піно, який досліджував його понад два десятиріччя [4].

Створення можливостей розвитку особистості в умовах, коли вал несистематизованої інформації завжди лягав на учня обов'язком знати все, змушував шукати практичні шляхи виходу з такої ситуації. З цієї метою в школах застосовуються нові організаційні форми і методи навчання. Багато залежить від школи. Зрозуміло, чому останнім часом в ряді країн приділяється належна увага проблемі читання. Сьогодні вчених-педагогів та організаторів освіти хвилює зменшення кількості «читаючих» людей, а в першу чергу – учнів та студентів.

Дослідження, проведені в різний час і різних країнах, засвідчили, що люди, для яких читання стало невід'ємною частиною життя, набагато переважають в інтелектуальному плані тих, хто не читає взагалі або ж читає те, що не вимагає великої роботи розуму. Людина «читаюча» здатна швидше аналізувати інформацію, «схоплювати» суть питання, вловлювати не очевидний на перший погляд зв'язок явищ, подій, мислити категоріями даної проблеми, більш адекватно оцінювати ситуацію, швидше знаходити правильне рішення, напрацювати більший об'єм пам'яті, точніше викладати свої думки як у розмові, так і письмово. Йому легше спілкуватися з людьми [10].

Зрозуміло, отже, що самоосвіта потрібна фахівцям різних галузей господарства, та необхідно всіх навчити вчитися. Проте, щоб навчити дітей вчитися, треба вміти це робити не лише вчителям та викладачам, а, звичайно, й батькам. Адже пізнання в дитини починається з раннього віку, саме в цей період важливо формувати потяг до знань, щоб його не «загубити». Особливо важливим є його вирішення у зв'язку з тим, що навіть в дошкільному віці діти знаходяться «в контакті» з надзвичайно великою кількістю інформації, яка практично є доступною в зв'язку з комп'ютеризацією суспільства.

Цікавим, на наш погляд, є свідчення студентів перших курсів про те, коли і де їх вчили самостійному набуттю знань. Наприклад, на наші запитання «Чи навчали вас цьому процесу в школі?» біля 40% відповіли: ні. Дві третини студентів IV-V курсів на запитання: «Де Вас вчили конспектувати?» відповідають: ніде. Цей показник фактично свідчить про потенційні можливості навчально-пізнавальної діяльності майбутнього фахівця. А на питання «Чи підвищило навчання у ВНЗ ваші вміння самостійно вчитися?» твердо відповіли лише 44% п'ятикурсників педагогічних ВНЗ. В більшості студентів практично відсутня індивідуальна культура пізнавальної діяльності та потреба в новій інформації.

Висновки. Виходячи з наведеного, зазначимо, що сьогодні головним результатом має бути орієнтація навчального процесу на суб'єкт учіння, розвиток його своєрідності і неповторності, створення умов для формування творчої ініціативи та пізнавальної самостійності майбутнього фахівця. Нагальною потребою сьогодення є запровадження у практику навчання досягнень педагогічних розробок минулого, останніх досягнень світової та української педагогічної і філософської думки, в яких окреслено дві провідні

тенденції: відмова від пріоритету диктату викладача (вчителя) та створення найсприятливіших умов для творчого розвитку учнів і студентів. Тобто, йдеться про нову філософію освіти, в якій учень, студент, вчитель (викладач), як унікальні і неповторні особистості, фактично завжди є суб'єктами навчально-пізнавальної діяльності. Якщо забезпечити базу самонавчання, це сприятиме індивідуальному розвитку, місце авторитарної педагогіки займе педагогіка бажань як вияв особистого інтересу та внутрішнього світу названих вище суб'єктів пізнання. Замість зовнішньої зумовленості на озброєнні повинна бути методологія, спрямована на пробудження в кожного з них самомотивації до навчання як індивідуального творчого процесу. При цьому роль викладача суттєво змінюється: з «транслятора» інформації він стає консультантом, співучасником та співорганізатором навчального процесу. Що ж стосується учня, то він залишається об'єктом навчання, водночас стає і його суб'єктом. Отже, самоосвіта, є однією з найбільш важливих складових у забезпеченні функціонування системи неперервної освіти, розвитку особистості професійної майстерності та підвищення кваліфікації фахівця.

СОЛДАТЕНКО Н. Н.

САМООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ И САМОРАЗВИТИЯ

Самообразование и саморазвитие рассматриваются как наиболее значимые факторы достижения профессионального мастерства в современных условиях. Особое внимание акцентируется на необходимости самостоятельной познавательной деятельности в условиях непрерывного образования.

Ключевые слова: самообразование, непрерывное образование, профессиональное развитие.

SOLDATENKO M. M.

SELF-EDUCATION ACTIVITY AS A MEANS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND SELF-DEVELOPMENT

Self-education and self-development cognitive activity as one of the most important factors of professional teachers training are analysed. Attention is concentrated on the necessity of the development of educational cognitive activity of a prospective teacher in conditions of lifelong-learning society.

Key words: self-education, lifelong education, professional development.

Література

1. Антонов А.В. Информация: восприятие и понимание. – Киев: Наук. думка, 1988. – 184с.
2. Беспалько В.П. Природосообразная педагогика. М.: Народное образование, 2008. – 512с.
3. Зязюн І.А. Неперервна професійна освіта як основа соціального поступу // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: 36 наук. пр. / За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – У двох частинах. – Ч.1. – К., 2001. – С. 15-23.
4. Зязюн Л.І. Теоретичні засади розвитку і саморозвитку особистості в освітній системі Франції: Дис. д-ра пед. наук. – Київ, 2008 – 446с.
5. Кайтмазова Н. Человек читающий // Образование без границ. – 2002. – №2. – С.65-67.
6. Кремень В.Г. Модернізація освіти в контексті інноваційних тенденцій розвитку суспільства // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – 22-24 квітня, 2009 р. Київ – Житомир / За ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоевої. – К.: КІМ, 2009. – С. 24-36.
7. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як філософська і педагогічна категорія // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – 2001. – Випуск1. – С.9-22..
8. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться. – М.: Смысл, 2002. – 527с.
9. Теория познания. В.4т. Т2. Социально-культурная природа познания /АН СССР. Ин-т философии; Под ред. В.А. Лекторского, Т.И. Ойзермана. – М.: Мысль, 1991. – 478с.
10. Тощенко Ж. Социальные парадоксы высшего образования в России // ВВШ. – 2004. – №5. – С.14-16.